

พลวัตนวัตกรรมสังคมเพื่อการสร้างความยั่งยืน กรณีศึกษา: โครงการ
ธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
Dynamics of Social Innovation to Create Sustainability Case Study:
Crabs Bank in Phum Rieng Subdistrict Chaiya Suratthani Province

กนกกุล เพชรอุทัย (Kanokkul Phetuthai)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Faculty of humanities and Social Sciences, Rajabhat Suratthani University

E-mail: kanokkul.phe@sru.ac.th

Received: February 16, 2023 Revised: May 1, 2023 Accepted: June 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง พลวัตนวัตกรรมสังคมเพื่อการสร้างความยั่งยืนกรณีศึกษาโครงการธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสังเกตบริบทพื้นที่ และใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนท้องถิ่นและสภาพปัญหาของโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างยั่งยืนโดยใช้กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคม ภายใต้บริบทชุมชนท้องถิ่น พบว่าปัจจุบันโครงการธนาคารปูม้า มีจำนวน 2 แห่ง คือ ธนาคารปูม้าเทศบาล และธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ชื่อ “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” จัดตั้งเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรม พันธุ์ปูม้ามีจำนวนลดน้อยถอยลง มีสภาพปัญหาขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน แนวทางการจัดการมีการจัดตั้งคณะกรรมการโดยตัวแทนของชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญ มีกฎกติกาของสมาชิกในการไม่จับปูตัวเล็กและร่วมกันสร้างกระบวนการคิดและกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชายฝั่งบนพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นในเพื่อเป็นแนวทางการจัดการโครงการธนาคารปูม้าอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ธนาคารปูม้า นวัตกรรมสังคม ความยั่งยืน พลวัต

Abstract

This qualitative research study explores the dynamics of social innovation for sustainability through a case study of the Crabs bank Project in Phum Rieng Subdistrict, Chaiya District, Surat Thani Province. Employing methods such as area context observation and informal interviews, the study aims to examine the local community context, the challenges faced by the Blue Crab Bank Project, and the sustainable application of social innovation concepts. Currently, there are two blue swimming crab bank projects—municipal and local community-based—operating under the banner "The Truth Group releases blue swimming crabs into the Thai Sea" to address the issue of degrading coastal resources and dwindling blue crab populations. Despite facing budget constraints, the project's management has established a committee comprising community representatives who emphasize the importance of enforcing regulations, such as prohibiting the capture of small crabs, and fostering collaborative thought processes and activities centered around the local community. This approach aims to raise awareness among the community, government agencies, and private sectors involved in restoring and conserving coastal marine resources, ultimately guiding the sustainable management of the blue crab bank project.

Keywords: Crabs bank, Social innovation, Sustainability, Dynamics

บทนำ

ปูม้าเป็นสัตว์น้ำมีความสำคัญต่อประเทศไทย โดย พ.ศ. 2553 มีผลผลิต 23,920 ตัน จัดเป็นลำดับ 4 ของโลก รองจากจีน ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย (FAO, 2012) จากการศึกษาผลผลิตปูม้าในฝั่งอ่าวไทย ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546 ถึง มิถุนายน พ.ศ.2547 มีผลผลิตปูม้ารวมทั้งสิ้น 153,865 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่ารวม 8,650,354 บาท โดยมูลค่าที่แสดงเป็นรายได้ของชาวประมงขนาดเล็กที่จำหน่ายปูม้าให้กับผู้รับซื้อในพื้นที่ (Nitiratsuan and Juntarashote, 2004) แต่ผลผลิตในปัจจุบันมีแนวโน้มลดลงอย่างมาก หากแนวโน้มผลผลิตเป็นเช่นนี้อีกต่อไปก็จะส่งผลกระทบต่อชาวประมงขนาดเล็ก เนื่องจากผลผลิตปูม้าในประเทศไทยส่วนใหญ่ได้รับจากกลุ่มชาวประมงขนาดเล็ก ในปัจจุบันจำนวนปูม้าในธรรมชาติเริ่มลดน้อยลง สาเหตุมาจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด การใช้เครื่องมือการทำประมงแบบผิด ๆ การออกเรือที่จับปูไม่เลือกและพฤติกรรมการบริโภคที่ผิด หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ตระหนักถึงความสำคัญของปูม้าและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดโครงการวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาโครงการธนาคารปูม้าอย่างยั่งยืน โครงการจัดตั้งธนาคารปูม้าในเขตพื้นที่ หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีจำนวน 2 แห่ง เป็นธนาคารปูม้าของเทศบาล 1 แห่ง และอีก 1 แห่งที่เหลือเป็นธนาคารปูม้าของชุมชนโดยชาวบ้านในชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นมา พบว่ายังมีความแตกต่างกันเรื่องของการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภายนอก ขาดความรู้ทางด้านวิชาการเรื่องของการ

บริหารจัดการธนาคารปูม้าและปัญหาเรื่องสภาพน้ำที่ไม่มีคุณภาพในบ่อเลี้ยงลูกปูม้า วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดทำธนาคารปูม้าไม่เพียงพอ อีกทั้งชาวบ้านในชุมชนบางส่วนของที่ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งยังมีการแอบจับลูกปูที่ไม่โตตามวัย

แต่อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของโครงการธนาคารปูม้ายังไม่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในแบบที่สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในปัจจุบัน กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบ้านพุมเรียง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงร่วมกันคิดและลงมือทำเพื่อหาวิธีฟื้นฟูให้กับปูม้าในพื้นที่พุมเรียง ทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปลูกป่าชายเลน งดจับปู ตัวเล็ก ไม่จับปูไข่ ชุมชนบ้านพุมเรียงจึงขอความร่วมมือประสานงานไปยังหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กลุ่มบริษัทที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการส่งออกอาหารทะเลที่มีปูม้า ในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ในเรื่องของการจัดการการเพาะเลี้ยงปูม้า เครื่องไม้เครื่องมือเตรียมไว้สำหรับการเพาะเลี้ยงปูม้า หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ตระหนักถึงความสำคัญของปูม้าและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม โครงการ งานวิจัยต่าง ๆ เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาโครงการธนาคารปูม้า แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในแบบที่สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรปูม้าให้เกิดความยั่งยืนควรมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรปูม้าทั้งด้านทรัพยากรปูม้า ด้านกฎหมายและการจัดการทรัพยากรประมง ทักษะในการจัดการทรัพยากรปูม้าและคุณลักษณะที่มีต่อการจัดการทรัพยากรปูม้าในปัจจุบัน เพื่อให้รู้ถึงขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรปูม้าของชาวประมงที่จะนำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรปูม้าให้ประสบความสำเร็จ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และประชาชนทุกฝ่ายควรมีส่วนร่วมในการจัดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้ทรัพยากรปูม้ามีเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์และมีใช้อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของแนวทางการสร้างความยั่งยืนของโครงการธนาคารปูม้าและนวัตกรรมทางสังคมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่นในการจัดทำโครงการธนาคารปูม้าที่ให้ชุมชนเป็นจุดศูนย์กลางการเรียนรู้แบบชุมชนอย่างยั่งยืน และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างธนาคารปูม้าที่จัดตั้งขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นและธนาคารปูม้าของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่โดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มองค์กรทำธุรกิจ และผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องกับปูม้าให้มีการบูรณาการและก่อให้เกิดนวัตกรรมสังคมอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับโครงการธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาบริบทชุมชนท้องถิ่นและสภาพปัญหาของโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) ศึกษาแนวทางการจัดการโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างยั่งยืนโดยใช้กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคมภายใต้บริบทชุมชนท้องถิ่น

ทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นคว้าเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย จึงได้ดำเนินการรวบรวมเอกสารและสรุปเพื่อใช้เป็นแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกรอบการวิจัยดังต่อไปนี้

นวัตกรรมใหม่ทางความคิดที่พัฒนาสังคมและช่วยเสริมสร้างความสามารถทางสังคม (Caulier-Grice, 2010) ทั้งนี้นวัตกรรมทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน โครงสร้างขององค์กรและระบบขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน (Edgington, 2010) เช่น การให้สินเชื่อแก่องค์กรที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคม การศึกษาทางไกล การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและนโยบายของรัฐบาล โดยสรุปแล้วนวัตกรรมทางสังคมจะแสดงถึงรูปแบบของการสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสถาบันหน่วยงานหรือนโยบายใหม่ ๆ (Damanpour, 1991; Drazin, Glynn, & Kazanjian, 1999; Gryskiewicz, Epstein, 2000) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงอธิบายไว้ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “ เทคโนโลยีนวัตกรรมกับการพัฒนาประเทศ “ ในการประชุมประจำปีของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช) เมื่อวันที่ 30 มี.ค. 2542 มีใจความตอนหนึ่งว่า “...คนเรานั้นจะต้องมี นวัตกรรม คือ ต้อง innovative หรือต้องรู้จักสร้างสรรค์ ต้องมีความพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้า ปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลก แต่ว่าก็ต้องสามารถปรับโลกให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเป็นอยู่หรือความพอใจความสุขสบายของตัวเองเหมือนกัน ต้องแก้ปัญหาด้วยความคิด พอ ทางหนึ่งต้นก็ต้องหาทางใหม่ ไม่มองมือเก่า ยิ่งในภาวะวิกฤติ ยิ่งต้องการนวัตกรรม ซึ่งไม่เฉพาะแต่นวัตกรรม ทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เป็นนวัตกรรมของ ทั้งระบบโดยรวม ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม...” นวัตกรรมทางด้านการเรียนรู้ก็เช่นกันจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัย “วิถีคิดใหม่” ที่ออกนอกกรอบเดิมหรือช่องทางเดิมๆ ที่คิดหรือกระทำจนเคยชิน เรียกได้ว่าจะต้องพลิกกระบวนทัศน์ที่มีอยู่เดิมเกี่ยวกับการเรียนรู้เสียใหม่

จากที่เคยเข้าใจว่า การเรียนรู้ก็คือการศึกษาเพียงเพื่อให้ได้รู้ไว้ มาเป็นการเรียนรู้ที่นำมาใช้พัฒนางาน พัฒนาชีวิต ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้แบบหลังนี้จึงเป็นความรู้ชนิดที่แนบแน่นอยู่กับงาน เกี่ยวพันอยู่กับปัญหา เป็นความรู้ที่มีบริบท ไม่ใช่ความรู้ที่อยู่ลอยๆ ไม่สัมพันธ์หรืออิงอยู่กับบริบทใด ๆ ดังที่ Mulgan, Tucker, Ali, Sanders (2007, pp. 34-35) กล่าวว่า การเกิดขึ้นของนวัตกรรมสังคมมีองค์ประกอบได้แก่ 1) มีความใหม่ 2) ตรงความต้องการของสังคม 3) ทำให้เกิดขึ้นจริงได้ 4) สร้างหรือเคลื่อนย้ายคุณค่าสู่สังคมได้ 5) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืดหยุ่นอยู่ได้อย่างมั่นคงเกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2559) ครั้งนี้ ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ต่อมาการกำหนดทิศทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) นั้น

ได้กำหนดให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ เพื่อให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ ได้อาศัยหลักการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศกับความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ความสมดุลของการกระจายโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนและพื้นที่ และความสมดุลทางธรรมชาติเพื่อให้คนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2565)

บริบทการพัฒนาประเทศในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประเทศไทยนั้นมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ทั้งนี้หากมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไป ทิ้งไว้ในมิติด้านการผลิตและการบริโภค ซึ่งก่อให้เกิดของเสียและมลพิษในระดับที่เกินกว่าความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศในพื้นที่ จนส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศเสื่อมโทรมลงนั้น อาจส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติในระยะยาวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการรักษาสมดุลของความหลากหลายทางชีวภาพด้วยการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำและการรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางด้านการคมนาคมขนส่ง การท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่ทำประมง พบว่าพื้นที่ชายฝั่งทะเลของประเทศไทยซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 23 จังหวัด รวมประมาณ 3,151 ตารางกิโลเมตร อยู่ภายใต้ความเสี่ยงจากภัยคุกคามทั้งทางธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ ทั้งการรุกรานพื้นที่ป่าชายเลน การปล่อยของเสีย ลงสู่ทะเลทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารพิษ สิ่งปฏิกูล และขยะพลาสติก รวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ภาวะโลกร้อนที่กำลังเป็นภัยต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญ เป็นความเสี่ยงของการบริหารจัดการที่ไทยยังมีขีดความสามารถและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานการณ์วิกฤติไม่เพียงพอ จึงจำเป็นที่จะต้องแก้ไขด้วยการจัดการปัญหาที่ต้นเหตุโดยการให้ความรู้และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มศักยภาพประชาชนและชุมชนท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป)

จากการศึกษาผลการดำเนินโครงการวิจัยเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์ในการขยายผลธนาคารปูม้าเพื่อ “คืนปูม้าสู่ทะเลไทย” ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสุราษฎร์ธานีของ อมรศักดิ์ สวัสดิ์, สิริวรรณ หนูแข่ง, สมรักษ์ รอดเจริญ, วชิร รวยริน, เสน่ห์ รัตนสำเนียง, อีรพงศ์ ไกรนคร, เจริญ โต๊ะอิตต์ และปิยะ แซ่เอี้ย (2561) พบว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาปูม้าโดยการจัดกิจกรรมเชิญชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาร่วมกันปล่อยลูกปูม้าลงสู่ทะเล และมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตของธนาคารปูม้านั้นเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้กับแต่ละชุมชนที่มีธนาคารปูม้าได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง แต่ยังคงพบว่าขาดกระบวนการศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและรูปแบบการจัดการธนาคารปูม้าที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีของชุมชนท้องถิ่น จึงส่งผลให้การจัดการธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่นไม่มีแนวทางในการจัดการทรัพยากรปูม้าอย่างยั่งยืน ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาบริบทชุมชนท้องถิ่นสภาพปัญหาและการแนวทางการจัดการโครงการธนาคารปูม้าอย่างยั่งยืนภายใต้กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคม ของโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาวิจัยของมฤดี สนิธิ และ สหรัษฎี ธีระคัมพร (2553) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรปูทะเลอย่างยั่งยืนโดยชุมชน: กรณีศึกษาของชุมชนในเขตป่าเลนคังกระเบน และป่าเลนปากน้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาที่ได้คือ ชุมชนชาวประมงปูทะเล

บริเวณป่าเลนคู้กระเบนและป่าเลนปากน้ำเวฬุมีความพร้อมในการจัดการประมงปูทะเลการจัดทำธนาคารปู ห้ามทำลายป่าชายเลน

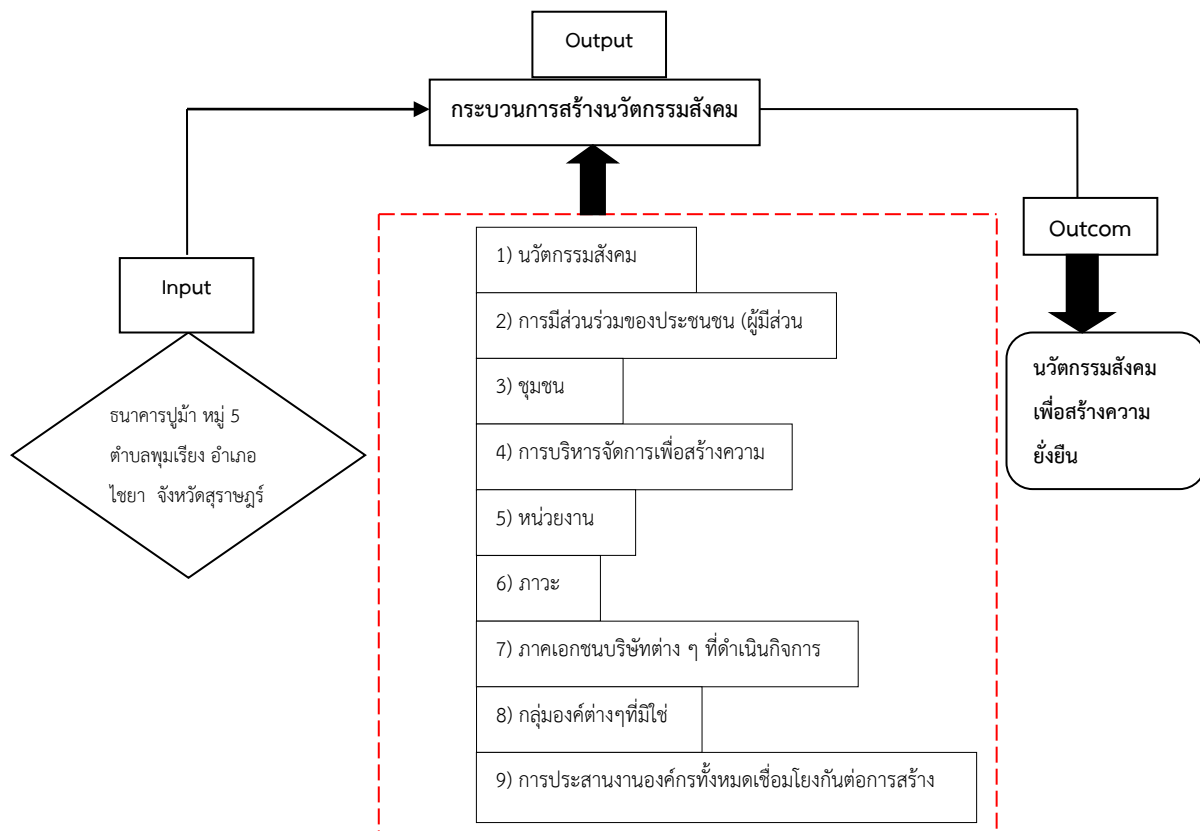
กำหนดขนาดตาอวนของลอบพับและขนาดตาอวนที่ใช้ กำหนดฤดูห้ามจับปูทะเลในฤดูวางไข่หรือมีไข่นอกกระดอง กำหนดขนาดปูทะเลที่จับ และกำหนดพื้นที่ในการทำการประมงปูทะเลอย่างชัดเจน ซึ่งในการจัดการประมงปูทะเลโดยชุมชนนั้น ต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชน ขณะที่ไกรวัล ขวัญอ่อน, พิราพร นุชประเสริฐ, วิภาวี พิทักษ์กมลพันธ์, พรธวัช ขำงาม และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการสร้างความยั่งยืนของกิจกรรมธนาคารปูม้า ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่าการดำเนินการของธนาคารปูม้า ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนยังขาดจิตสำนึกสาธารณะ รวมทั้งแรงผลักดันจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนไม่มีแรงจูงใจในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมธนาคารปูม้า ชุมชนจึงจำเป็นต้องหาแนวทาง รวมถึงรวบรวมผู้ที่มีความสมัครใจที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมพร้อมให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา และการอนุรักษ์พันธุ์ปูม้าและทรัพยากรทางประมงที่กำลังจะหมดไปเพื่อชาวบ้านในชุมชนจะได้เข้าใจถึงปัญหาและปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ นำไปสู่วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น กรรณิการ์ นาคฤทธิ์ (2558) ได้การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้านกรณีศึกษา ธนาคารปูม้า ชุมชนคลอง อบต. หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะภูมิโนเวศและการใช้ ประโยชน์ ทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อประกอบอาชีพประมง โดยมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน เพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค ซึ่งนำความเสื่อมโทรมมายังทรัพยากรประมงชายฝั่งเนื่องจากวิถีความสัมพันธ์การผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทำให้ชาวบ้านและชุมชนเกิดความตระหนัก และเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทำให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างเป็นระบบและรูปธรรม โดยจัดตั้ง “ธนาคารปูม้า” ชาวประมงพื้นบ้านดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นหลัก

เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพประมงจึงมีความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรประมงชายฝั่ง ทรัพยากรประมงชายฝั่งที่ชาวประมงใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ “ปูม้า” เมื่อมีการใช้ทรัพยากรร่วมกันจึงต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้มีความสอดคล้องกับจำนวนเรือที่เพิ่มมากขึ้น การจัดตั้ง “ธนาคารปูม้า” เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งมีกระบวนการจัดการและกิจกรรมการจัดการที่เป็นระบบขั้นตอนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของธนาคารปูม้า โดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการจัดการ แนวคิดการจัดการร่วม หลักและแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดชุมชนกับการจัดการทรัพยากรประมง โดยให้สิทธิชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรของตนเอง ซึ่งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันจัดการ ทรัพยากรในชุมชนของตนเอง พร้อมทั้งเกิดจิตสำนึกในการรักษาแหล่งทรัพยากรเพื่อให้มีอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในปัจจุบันทุกประเทศได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนายั่งยืน 17 เป้าหมาย (SDGs) กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ (ม.ป.ป) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 สหประชาชาติได้ประกาศใช้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ทดแทนเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals; MDGs) ซึ่งหมดอายุลงในปี 2558 โดยจะเป็นข้อผูกพันสำหรับชาติสมาชิกที่ได้ให้การรับรอง (193 ประเทศ) ในการประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly-UNGA) เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558

รวมทั้งประเทศไทย เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวจะถูกใช้เป็นเครื่องกำหนดทิศทางการพัฒนาทั้งของไทยและของโลกนับจากนี้ จวบจนปี ค.ศ.2030 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ที่ประกอบด้วย 17 เป้าหมาย (Goal) 169 เป้าประสงค์ (Target) ครอบคลุมประเด็นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล อันเป็นสามเสาหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ โดยไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง ไม่ทำลายแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนซึ่งจะต้องร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) นั้นมีทั้งหมด 17 เป้าหมาย ซึ่งเป้าหมายที่ 14 ในเรื่องอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายของวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของสาธารณชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ อาทิ เช่น คำนียามหลากหลายเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องอยู่กับประโยชน์ของสาธารณะ การต่อรองทางอำนาจ การกระจายอำนาจทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม เป็นหนึ่งในฟันเฟืองของนวัตกรรมทางสังคมก็เลยไม่ได้ที่จะอธิบายถึงประโยชน์อันพึงมีสำหรับการร่วมมือกันนี้ โดยความสำคัญของสาธารณชนต่อการสร้างนวัตกรรมทางสังคมมีดังต่อไปนี้ 1) นำมาซึ่งความรู้ที่เฉพาะเจาะจง โดยประชาชนในสังคมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหามือถือความรู้เฉพาะตัวที่ไม่มีใครสามารถศึกษาให้ลึกซึ้งเข้าใจได้เท่ากับคนที่ จึงเป็นสิ่งที่ดีกว่าถ้าตัวผู้ประสบปัญหาเองสามารถพูดประสบการณ์และความต้องการของตนเองได้ 2) ความคิดเห็นที่หลากหลาย ความคิดเห็นหลากหลายมุมมองของประชาชนเป็นแหล่งของความคิดสร้างสรรค์ได้ สำหรับการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนอาจช่วยให้คำตอบได้ดีขึ้น 3) การจัดการปัญหาที่ซับซ้อน ปัญหาในสังคมนั้นมีความละเอียดอ่อนต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นหรือประเด็น ดังนั้นจึงไม่มีการแก้ไขที่สำเร็จรูปเพียงหนึ่งเดียวที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

แม้ดูผิวเผินแล้วจะมีบริบทคล้ายกันหรือมีปัญหาที่คล้ายกัน หลายครั้งจึงมีการต่อต้านจากคนในท้องถิ่นเมื่อรัฐหรือหน่วยงานเบื้องบนส่งแนวทางแก้ปัญหาแบบสำเร็จรูปลงมาให้กับพื้นที่นั้นๆ โดยไม่ได้ศึกษาถึงความละเอียดอ่อนของผู้คนและปัญหาย่อยซับซ้อน จึงสำคัญมากที่ต้องมีผู้คนในท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์มาอยู่ในกระบวนการศึกษา (Butzin, Howaldt, Weber & Schaper-Rinkel, 2014) จากทบทวนแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Knowledge) เพื่อเพิ่มความเข้าใจในกระบวนการนวัตกรรมสังคมให้มากขึ้น อย่างไรก็ตามกรอบวิจัยนี้มีใช่เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเองเพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากทฤษฎีและบริบทที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วิจัยจริงแล้วนำมาปรับเปลี่ยนและตัดองค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวข้องของข้อมูลที่รวบรวมได้ เพราะยังไม่มีทฤษฎีใดที่อธิบายการเกิดนวัตกรรมสังคมเป็นการเฉพาะ กรอบแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย 9 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นวัตกรรมทางสังคม 2) การมีส่วนร่วมของประชาชน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) 3) ชุมชนท้องถิ่น 4) การบริหารจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืน 5) หน่วยงานภาครัฐ 6) ภาวะผู้นำ 7) ภาคเอกชนบริษัทต่าง ๆ ที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับบูมบ้า 8) กลุ่มองค์กรต่างๆที่มีใช้รัฐ : NGO 9) การประสานงานองค์กรทั้งหมดเชื่อมโยงกันต่อการสร้างนวัตกรรมสังคม (บรรเลง อินทร์จันทร์, 2559) ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด (ผู้วิจัย, 2565)

วิธีดำเนินงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งหัวข้อการศึกษาที่สำคัญ ๆ ของการศึกษา ได้ดังนี้ 1) การทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) วิธีการที่ดำเนินการศึกษาค้นหาข้อมูล คือ ลงสำรวจบริบทพื้นที่ ดูความเป็นไปของภาพรวมโครงการธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จ.สุราษฎร์ธานี 3) การออกแบบการวิจัย ใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจงและจัดเวทีสัมภาษณ์พูดคุยแบบ Focus groups แบบไม่เป็นทางการ 4) แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีประเด็นคำถามเพื่อตอบโต้และครอบคลุมวัตถุประสงค์ทุกข้อมากที่สุด 5) แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ต่างคน ต่างสถานที่ ต่างเวลา ตามหลักการตรวจสอบวิธีสามเส้าของงานวิจัยเชิงคุณภาพและนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงความถูกต้องของชุดข้อมูลที่ได้และอ้างอิงตามเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง นำเสนอผลการวิจัยเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยคัดเลือกในชุมชนพุมเรียง จำนวน 5 คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการและมีส่วนเกี่ยวข้องของโครงการธนาคารปูม้า ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพประมงชายฝั่ง 4 คน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ 7 คน และ ตัวแทนจากกลุ่มธุรกิจผู้ประกอบการในพื้นที่ศึกษา จำนวน 7 คน และตัวแทนที่มีใช้ภาครัฐ: NGO (องค์กรพัฒนาเอกชน) จำนวน 7 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 30 คน เกณฑ์ที่ใช้คัดเลือกใช้เทคนิคสโนว์บอล เริ่มหาตัวอย่าง

เริ่มแรก คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักให้ได้เสียก่อนแล้วจากนั้นค่อยสอบถามไปยังผู้ให้ข้อมูลคนต่อ ๆ กันไปใช้หลักการนี้ทำตามต่อ ๆ กันไปจนได้ข้อมูลที่เพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ ดำเนินการติดต่อกันจนกว่าข้อมูลที่ได้จะอิ่มตัว แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ นั้นได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานีในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1) บริบทชุมชนท้องถิ่นและสภาพปัญหาของธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนที่ 2) แนวทางความยั่งยืนของโครงการธนาคารปูม้าของชุมชนพุมเรียงโดยใช้กรอบแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมภายใต้บริบทที่เป็นพลวัตการเปลี่ยนแปลงจากกระแสสังคมที่ไม่หยุดนิ่งในด้านผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เข้ามากระทบต่อโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. บริบทชุมชนท้องถิ่นและสภาพปัญหาของธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พัฒนาการและความเป็นมาของชุมชนประมงพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงชายฝั่งจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านผู้อาวุโสภายในชุมชนท้องถิ่นทำให้ทราบถึงพัฒนาการและความเป็นมาของชุมชนประมงพื้นบ้านของชุมชนท้องถิ่น หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยได้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้บอกเล่าความเป็นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน พบว่า ยุคแห่งการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรปูม้ามามีมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรปูม้าที่เคยอุดมสมบูรณ์ในบริเวณ หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยาไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีจำนวนและขนาดที่ลดลง ชาวบ้านในชุมชนหมู่ 5 ได้ดำเนินการจัดตั้ง “ธนาคารปูม้า” และมีกลุ่มประมงเรือเล็กซึ่งเป็นกลุ่มของชาวประมงที่นำเรือเข้ามาจอดบริเวณแหลมโพธิ์ โดยมี(นายสุธรรม กอบมณี, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2565) เป็นประธานจัดการธนาคารปูม้าและมีคณะกรรมการบริหารที่มาจากสมาชิกในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2562 และได้หยุดดำเนินการไปช่วงเวลาหนึ่ง เนื่องจากมีชาวบ้านใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายในการทำประมง

เครื่องมือดังกล่าวใช้จับปลาวางขวางร่องน้ำ บริเวณหน้าดินลักษณะคล้ายลอบขนาดยาว ถักด้วยเชือกตาข่าย และมีตาถี่ด้านข้างจะเปิดเป็นช่องให้สัตว์น้ำเข้าไปและด้วยตาที่ถี่ถี่เกินไปทำให้สัตว์น้ำทุกขนาดที่หลงเข้าไปถูกจับทั้งหมด ทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ ทำให้สัตว์ทะเลทุกขนาดถูกจับส่งผลให้กลุ่มประมงเรือเล็กต่างคนต่างจับไม่สนใจจะนำปูม้ามาใส่ที่ธนาคาร ทำให้ไม่มีปูม้าให้จับในบริเวณหาดแหลมโพธิ์ ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนที่ทำประมงเรือเล็ก จึงกลับมาให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในการทำธนาคารปูม้าอีกครั้ง และได้ดำเนินกิจกรรมของธนาคารปูม้ามาจนถึงปัจจุบัน ทุกครั้งที่ชาวประมงในอ่าวพุมเรียง จ.สุราษฎร์ธานี ออกเรือไปหาปูม้าและสัตว์น้ำต่าง ๆ เพื่อมายังชีพและค้าขายก็มักจะจับปูม้ากลับมาได้มากมายวันละหลายร้อยกิโลกรัม แต่เมื่อเวลาผ่านไปอุปกรณ์จับสัตว์น้ำถูกพัฒนาให้มีศักยภาพสูง ประกอบกับความต้องการบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทั้งในประเทศเองและอุตสาหกรรมส่งออกต่างประเทศ ปริมาณสัตว์น้ำโดยเฉพาะปูม้าและปูทะเลในอ่าวพุมเรียงลดลงอย่างน่าใจหาย คุณจรินทร์ เฉยเชยชม หนุ่มชาวเลในพื้นที่ เห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติในบ้านเริ่มหดหาย จึงตระหนักดีว่า หากปล่อยไว้เช่นนี้ ไม่นานต้องส่งผลกระทบรุนแรงต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างแน่นอน จึงหารือเพื่อนร่วมอาชีพใน

ท้องถิ่น และจัดตั้ง ธนาคารปูม้า ขึ้นในปี 2550 เพื่อเพิ่มปริมาณปูในอ่าวพุมเรียง โดยเปิดเผยว่า “คำว่า ธนาคารปูม้า หมายถึงการรับบริจาค แม่ปูไข่นอกกระดองจากชาวประมงมาฝากอนุบาลเลี้ยงในกระชังให้เติบโตเป็นลูกปู หลังจากนั้นนำไปปล่อยให้เติบโตในอ่าวพุมเรียง ช่วยให้ปูม้าเพิ่มจำนวนมากขึ้น อันหมายถึง ดอกเบี้ย ที่ได้รับกลับคืนมาจากการฝากแม่ปู” แนวคิดดังกล่าวได้รับความชื่นชมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างมาก และในทางปฏิบัติ กระบวนการธนาคารปูม้า มีการขับเคลื่อนโดยใช้ จิตอาสาในระยะแรก คุณจิรินทร์และสมาชิกของกลุ่มต้องควักทุนส่วนตัวจ่ายค่าน้ำมัน เพื่อขับเรือนำลูกปูไปปล่อยในอ่าวพุมเรียง วิธีการนี้สมาชิกกลุ่มยอมไม่สามารถจะแบกรับต้นทุนไปได้ตลอด จึงได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ก่อตั้งเป็น ธนาคารปูม้า บ้านแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ชาวบ้านพุมเรียงมีอาชีพหลักทำประมงพื้นบ้านมีรายได้หลักจากการจับปูม้าขาย ออกเรือห่างฝั่ง 2-3 ไมล์ทะเล แล้วใช้อวนลาก อวนรุน จับปูม้าที่อยู่ใกล้ชายฝั่ง ตัวเล็กตัวใหญ่จับได้หมด แต่ครั้งได้ปูม้า 30-50 กก. กระทั่งปี 2548 ราคาน้ำมันเริ่มแพงขึ้น จำนวนปูม้าในธรรมชาติเริ่มน้อยลง บางครั้งออกเรือได้ปูไม่ถึง 10 กก. แทบไม่คุ้มค่าน้ำมันชาวบ้านในชุมชนจึงช่วยกันหาวิธีฟื้นฟูความสมบูรณ์ให้กับปูม้าในพุมเรียงทั้งปลูกป่าชายเลน งดจับปูตัวเล็ก ไม่จับปูไข่ ช่วงปี 2549 และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการจัดโครงการต่าง ๆ เช่น ปลูกป่าปลูกหญ้าชายเลน ชาวบ้านก็จะนำอุปกรณ์อย่างกระชัง ฟัน ที่ไม่ใช้งานจะนำมาบริจาค เพื่อสร้างกระชังปลาบริเวณหัวอ่าวพุมเรียง เตรียมสำหรับเพาะเลี้ยงปูม้าไข่ การสร้างกระชังเพื่อรวบรวมปูม้าไข่นอกกระดองไว้ปากอ่าว จากการฟื้นฟู 12 ปี วันนี้ออกเรือแต่ละครั้งเริ่มได้ปูม้าจำนวนมากเหมือนก่อน หากแต่ตอนนี้ชาวบ้านพุมเรียง จะคัดปูม้าขนาดเล็กที่มีความกว้างกระดองต่ำกว่า 10 ซม. (18 ตัว/กก.) ปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ ส่วนปูไข่นำเข้าธนาคาร เพื่อคืนความสมบูรณ์ให้ปูม้าสู่ท้องทะเลไทย (เส้นทางเศรษฐกิจออนไลน์, 2563) ปัจจุบันโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 2 แห่ง คือ ธนาคารปูม้าธนาคารปูม้าเทศบาล (Crab Bank) ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของเทศบาลตำบลพุมเรียง และธนาคารปูม้าที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ชื่อ “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย”

ทั้งสองแห่งเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรม พันธุ์ปูม้ามีจำนวนลดน้อยถอยลง สาเหตุมาจากการใช้เครื่องมือประมงแบบทำลาย เช่น ลอบปู ใช้อวนตาถี่ขนาดเล็กกว่า 1 นิ้ว เครื่องมือประมงเหล่านี้ทำลายวงจรชีวิตของปูม้า ปูยังไม่ทันโตขนาดกระดองไม่ถึงฝ่ามือก็ถูกจับไปขายและก็ได้ราคา พวกเรืออวนลาก อวนรุน นอกจากทำลายวงจรชีวิตปูม้าแล้วยังทำลายห่วงโซ่อาหารแหล่งอาหารของปูม้า เพราะได้กวาดเอาทั้งสาหร่าย หอย กระพง หอยกระพุ้งไปด้วย รูปแบบกิจกรรมของธนาคาร ปูม้า ก็จะมีการปล่อยลูกปูในแต่ละเดือน โดยประวัติการทำงานที่ผ่านมา นั้น แต่ละปีจะปล่อยลูกปูประมาณ 300 ครั้ง ครั้งละ 4-5 ถัง และปล่อยแม่ปู 1,000 ตัว แม่ปู 1 ตัวจะมีลูกปู 400,000-500,000 ตัว ปล่อยแต่ละครั้งจะมีอัตราการรอดแค่ 1 % เพราะปัญหาอัตราการรอดของปูขึ้นอยู่กับสภาพน้ำ การดำเนินการที่ผ่านมา ระหว่างปี 2564-2565 ปัญหา คือ 1) สภาพน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป คือ ความเค็มของน้ำ 2) เวลาปล่อยลูกปูลงสู่ทะเล จะมีชาวบ้านแอบไปจับลูกปูที่ยังไม่ได้ขนาดโตเต็มที่ ทำให้ปัจจุบันหาแม่ปูได้ยากมากขึ้นนี้สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นต่างช่วยกันหาแม่ปูเพื่อมาขยายพันธุ์ลูกปูเพื่อลงสู่ทะเล และสร้างจิตสำนึกภายในชุมชน โดยการสร้างนวัตกรรมการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนท้องถิ่นโดยการทำป้ายแผนผังวงจรปูม้า เพื่อแสดงให้เห็นข้อมูลวงจรชีวิตของปูม้าติดไว้ ณ ศาลากลางชุมชนท้องถิ่น โดยนวัตกรรมการสร้างจิตสำนึกการไม่จับปูเล็กนี้ได้รับการช่วยเหลืองบประมาณจากบริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด ทั้งนี้ธนาคารปูม้ายังประสบปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่ายในการดูแลลูกปูม้าเพราะต้องอาศัยแผงโซลาร์เซลล์จากการบริจาคของบริษัทวิทยุการบินแห่ง

ประเทศไทย จำกัด แต่ก็ยังไม่เพียงพอเพราะการเลี้ยงปูม้าจำเป็นต้องติดเครื่องออกซิเจนเพื่อวัดระดับคุณภาพน้ำตลอดเวลาทำให้ธนาคารปูม้า ธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี “...การทำธนาคารปูไข่ เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวประมง การที่เราทำตรงนั้นเราไม่ได้เงินเดือนได้อะไร ไม่ได้เงินเดือนเลยสักคน เหมือนเราทำด้วยจิตอาสา ร่วมกันทำร่วมกันพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของเรา มา 3 ปีกว่าแล้ว เสียสละทุนทรัพย์ของตนเองและสมาชิกทุกคนในชุมชนท้องถิ่น ทุกวันนี้ก็ได้เห็นปูที่ธนาคารปูม้ามีความสุข สร้างจิตสำนึกให้ประมงเรือเล็กช่วยกันทำให้ดีขึ้นรวมถึงคนรุ่นหลังจะได้ดูตัวอย่างถ้าตักงานก็มาทำประมงอยู่บ้านตนเองดีกว่าไปเดินรัน แต่เดี๋ยวก่อนปัจจุบันไม่ค่อยทำประมงกันแล้วและไม่ค่อยสนใจเรื่องธนาคารปูม้าด้วย...” (พันธุ์ศักดิ์ คงเกษตร, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2565) จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้ ทำให้ผู้วิจัยเองรู้สึกตระหนักในความตั้งใจและความเสียสละของคนในชุมชนท้องถิ่น หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริบทในชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ตั้งของธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีครัวเรือนทั้งหมด 2,268 ครัวเรือน มีประชากร 7,619 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำประมงทั้งเรือใหญ่และเรือเล็ก (ประมงชายฝั่ง) ค้าขายอาหารทะเลและรับจ้างทั่วไป หมู่บ้านพุมเรียงเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณ ตั้งอยู่ริมคลองพุมเรียงซึ่งไหลลงทะเลที่แหลมโพธิ์ เมืองพุมเรียงเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะชาวมุสลิมที่มีถิ่นฐานเดิมที่สงขลา ปัตตานี เมืองไทรบุรีในมาเลเซียและที่มาจากอินโดนีเซีย ชาวมุสลิมที่พุมเรียงแต่เดิมนั้นชำนาญการทำประมง การศึกษาสภาพปัญหาที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยจึงสรุปความแตกต่างระหว่างการดำเนินงานกิจกรรมโครงการธนาคารปูม้าของหน่วยงานราชการกับธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษาดังต่อไปนี้

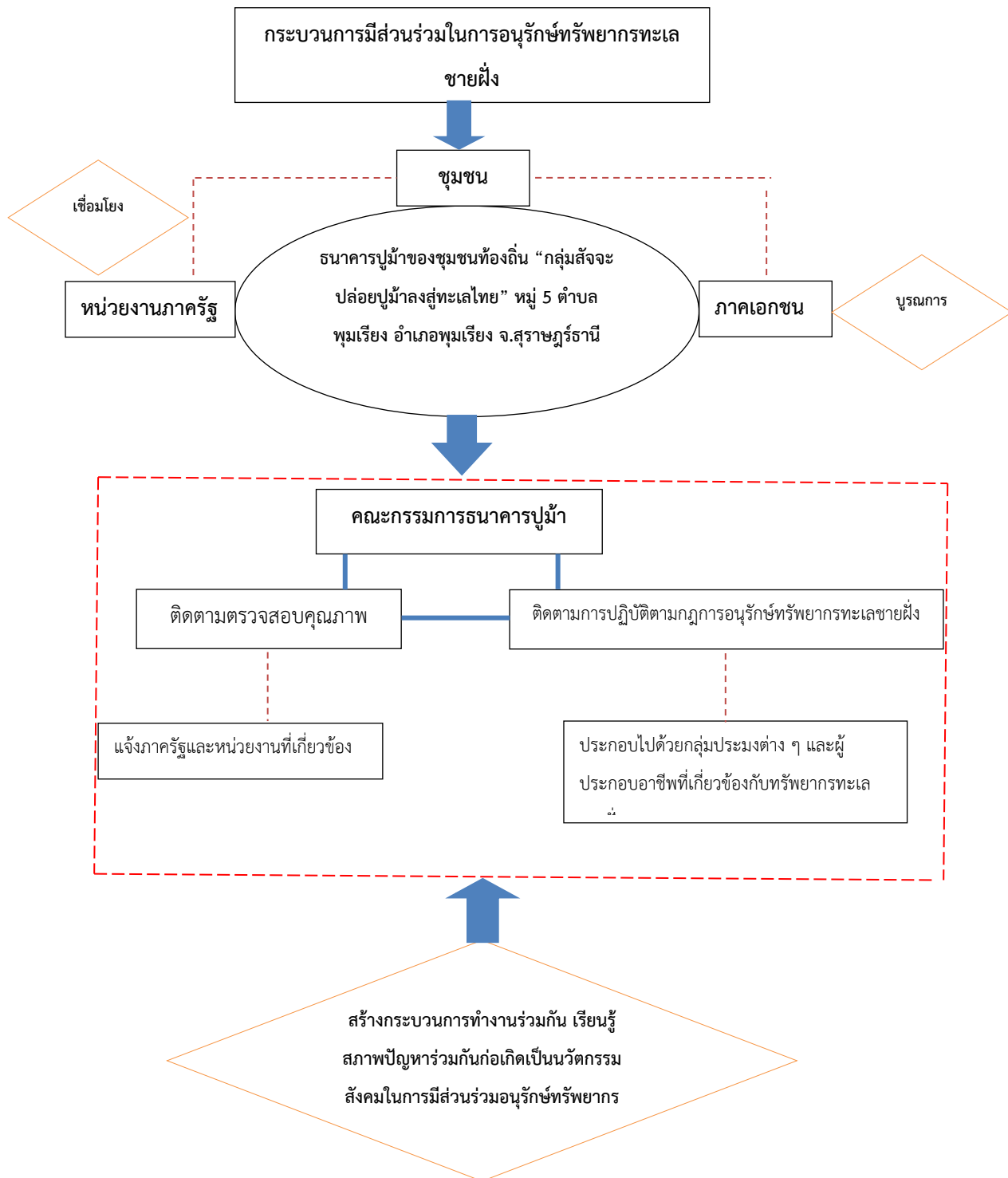
ตารางที่ 1 ตารางประเด็นปัญหาความแตกต่างระหว่างธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” กับธนาคารธนาคารปูม้าเทศบาล (Crabs Bank)

ธนาคารปูม้า	งบประมาณ ดำเนิน กิจกรรม	อาคาร/ สถานที่	ความ พร้อม อุปกรณ์ ในการ เลี้ยงปูม้า	ขาด แม่ พันธุ์ ปู	ปัญหา ความ เค็มของ น้ำ	การมี ส่วนร่วม ของ ชุมชน ท้องถิ่น	การมีส่วน ร่วมของ ภาครัฐ	การมีส่วน ร่วมของ ภาคเอกชน
ธนาคารปูม้า เทศบาล (Crab Bank)	✓	✓	✓	—	—	—	✓	✓
ธนาคารปูม้า ของชุมชน ท้องถิ่น “กลุ่ม สัจจะปล่อยปู ม้าลงสู่ทะเล ไทย”	—	—	—	—	—	✓	✓	✓

จากตารางสามารถสรุปได้ว่าธนาคารธนาคารปูม้าเทศบาล (Crabs Bank) มีความพร้อมในด้านงบประมาณ การดำเนินกิจกรรม เพราะมีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและภาคเอกชนร่วมสนับสนุนโครงการ มีอาคารโรงเรือนและมีอุปกรณ์พร้อมสำหรับการเลี้ยงปูม้า แต่ยังคงขาดแม่ปูจากชาวบ้านเพราะชาวบ้านไม่ค่อยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการธนาคารธนาคารปูม้าเทศบาล (Crabs Bank) เท่าที่ควร นอกจากนี้การปล่อยลูกปูยังประสบปัญหาจากความเค็มของน้ำทำให้ปูที่ปล่อยลงสู่ทะเลมีอัตราการรอดที่น้อยมาก แตกต่างกับธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” ที่ประสบปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและไม่มีความพร้อมในด้านสถานที่และอุปกรณ์ในการทำธนาคารปูม้าที่ได้มาตรฐาน การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนจากบริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทำกิจกรรมกับธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” เช่น ให้งบประมาณการจัดซื้อแผงโซลาร์เซลล์ และเครื่องวัดค่าระดับน้ำเค็ม อย่างไรก็ตามทั้งสองธนาคารยังประสบปัญหาเช่นเดียวกันในเรื่อง การขาดแคลนแม่ปูจากชาวบ้านที่นำมาบริจาค และปัญหาเรื่องสภาพน้ำเค็มของทะเลที่ทำให้อัตราการรอดของลูกปูอยู่ในปริมาณที่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้

2. ศึกษาแนวทางการความยั่งยืนของโครงการธนาคารปูม้าของชุมชนพุมเรียงโดยใช้กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคม

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น พบว่ามีการสร้างจิตสำนึกในการไม่จับปูเล็ก มีการตั้งกฎกติกาของกลุ่มชาวบ้าน คณะกรรมการธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้ชื่อ “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” ม.5 ตำบลพุมเรียง อ.พุมเรียง จ.สุราษฎร์ธานี สมาชิกจะร่วมติดตาม ตรวจสอบพฤติกรรมที่ผิดกฎดังกล่าว ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร และบางส่วนก็ให้ความสำคัญกับกิจกรรมของธนาคารปูม้าของชุมชน เห็นได้จากการทำแม่ปูมาบริจาคให้กับธนาคาร หน่วยงานราชการบางส่วน เช่น สถาบันทางการศึกษาเข้ามาเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นเพื่อทำวิจัยก็เข้ามาให้คำแนะนำในเรื่องของการดำเนินการของธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนกิจกรรมการดำเนินงานของธนาคารปูม้าในชุมชนเป็นอย่างดี เช่น กิจกรรมปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย มีการมาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน ให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้สร้างนวัตกรรมกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ เป็นแนวทางการจัดการในการสร้างความยั่งยืนของโครงการธนาคารปูม้าของชุมชนพุมเรียง จากกระบวนการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมในแนวทางการสร้างความยั่งยืนของธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถนำมาเขียนแผนกระบวนการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมในแนวทางการสร้างความยั่งยืนของธนาคารปูม้าได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนผังกระบวนการดำเนินการกิจกรรมการมีส่วนร่วมในแนวทางการสร้างความยั่งยืนของธนาคารปูมำของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี (ผู้วิจัย, 2565)

จากการศึกษาพบว่าธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอบ้านพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีแนวทางการจัดการและสร้างนวัตกรรมสังคม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง) เพราะชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการเกิดขึ้นของธนาคารปูม้าอันเจตนารมณ์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นที่อยากจะฟื้นฟูปริมาณปูม้าสู่ท้องทะเล เนื่องจากประสบปัญหาการลดลงของจำนวนปูม้า การดำเนินโครงการได้มีการจัดตั้งประธานและกรรมการเพื่อมาทำงาน ติดตาม และเฝ้าระวังการทำผิดกฎของการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำแม่ปูมาบริจาค ทั้งยังต้องปฏิบัติตามกฎของชุมชนในการประกอบอาชีพทำประมงชายฝั่ง เคารพกฎและกติกากฎที่ไม่จับปูที่ไม่โตเต็มวัยมาขาย การบริหารจัดการของโครงการไปเป็นตรงไปตรงมาโดยมีการเรียกประชุมสมาชิกธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอบ้านพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของแต่ละเดือน หรือมีวาระเรื่องใดที่ต้องใช้การตัดสินใจนั้น ประธานจะต้องถามสมาชิกทุกคนโดยจะต้องมีความคิดเห็นร่วมกัน และนี่คือการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นธรรม เคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนเพราะต้องรักษาสอดคล้องให้เท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้านของกิจกรรมการดำเนินงานของธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอบ้านพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในส่วนการทำงานบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องเพราะทุกฝ่ายจะต้องมีการทำงานเชื่อมโยงต่อกันกับชุมชนท้องถิ่น บทบาทภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนเป็นตัวกลางสำคัญในการประสานงานในชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนหรือบริษัทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของธนาคารปูม้าของชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ของธนาคารปูม้าเกิดขึ้นมาจากการสร้างนวัตกรรมสังคมทางการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดเป็นแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรปูม้าของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคมที่มีส่วนสำคัญในแนวทางการจัดการความยั่งยืนของธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่น “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอบ้านพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ 1) นวัตกรรมสังคม 2) การมีส่วนร่วมของประชาชน (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง) 3) ชุมชนท้องถิ่น 4) การบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืน 5) หน่วยงานภาครัฐ 6) ภาวะผู้นำ 7) ภาคเอกชน หรือบริษัทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการธนาคารปูม้า 8) กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่มีใช้รัฐ (NGO) และ 9) การประสานงานองค์กรทั้งหมดเชื่อมโยงกัน ก่อเกิดเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน จนเกิดเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งที่ดี ตามความหมายของนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) ที่ให้คำจำกัดความของนวัตกรรมทางสังคมโดยมีใจความสำคัญว่า คือ วิธีการ หลักการ แนวความคิดและโครงสร้างที่เป็นที่ต้องการของสังคม อาทิ ระบบการศึกษา การพัฒนาชุมชน และสุขภาพ รวมไปถึงการเสริมสร้างสังคมที่มีอารยธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง นวัตกรรมทางสังคมคือนวัตกรรมใหม่ทางความคิดที่พัฒนาสังคมและช่วยเสริมสร้างความสามารถทางสังคม (Caulier-Grice, 2010) ทั้งนี้ นวัตกรรมทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน โครงสร้างขององค์กร ระบบขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน (กาญจนา แสงลัมสุวรรณ, 2555 อ้างถึงใน Edgington, 2010) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ตลอดจนนักวิชาการที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนกิจกรรม เฝ้าระวังผลกระทบที่ส่งผลให้ไม่ประสบผลสำเร็จจากกระบวนการ

จัดการทรัพยากรและแนวทางการจัดการทรัพยากรปูม้าของชุมชน หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ออกมาเป็นรูปแบบของ “ธนาคารปูม้า” ซึ่งมีการกำหนดพื้นที่ทำการประมงปูม้า จะเห็นกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ มลฤดี สนิธิ และ สหรัฐ ธีระคัมพร (2553) และกำหนดพื้นที่ในการทำการประมงปูทะเลอย่างชัดเจน ซึ่งในการจัดการประมงปูทะเลโดยชุมชนนั้น ต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและเอกชน ขณะที่และแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชน พบว่า มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนโดยได้รับความรู้ และคำแนะนำจากหน่วยงานราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นที่เกิดจากการปฏิบัติจริง เป็นกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน มีการร่วมคิดและร่วมมือกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของกรณิการ์ นาถฤทธิ (2558)

การจัดตั้งธนาคารปูม้าของชุมชนท้องถิ่นโดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการจัดการ แนวคิดการจัดการร่วม หลัก และแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดชุมชนกับการจัดการทรัพยากรประมง โดยให้สิทธิชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรของตนเอง ซึ่งชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำทำให้ชาวบ้านร่วมมือกันจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง พร้อมทั้งเกิดจิตสำนึกในการรักษาแหล่งทรัพยากรเพื่อให้มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และ ยั่งยืนโดยรูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน กรณีศึกษาธนาคาร ปูม้าของชุมชนท้องถิ่น หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีองค์ประกอบในการบริหารจัดการ 3 องค์ประกอบด้วยกัน คือ 1) มีโครงสร้างคณะกรรมการในการบริหารจัดการร่วมกัน โดยคณะกรรมการบริหารมาจากสมาชิกในชุมชน 2) มีระบบการ (กิจกรรม) ดำเนินงานของธนาคารปูม้า ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ สมาชิกธนาคารปูม้า (ชาวประมงพื้นบ้าน) ทรัพยากรปูม้า ธนาคาร ตลาด เงินกองทุน 3) มีกฎ ระเบียบในการจัดการดูแลรักษาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกโดยใช้แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรปูม้า คือ การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ การสร้างระเบียบวินัย และการให้การศึกษา คือ การสานต่อให้ เกิดการดำเนินงานของธนาคารปูม้าเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการปลูกจิตสำนึกให้เกิดขึ้น ด้วยความสมัครใจมากกว่าการบังคับ การมีธนาคารปูม้าช่วยสร้างทั้งทรัพยากร สังคม เศรษฐกิจ ของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีทรัพยากรปูม้าใช้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ในการจัดการประมง (Charles, 2000)

สำหรับจัดการประมงโดยทั่วไปมีกระบวนการทัศน์หลักที่ต้องคำนึงถึง 3 ประการ ได้แก่ กระบวนการทัศน์ทางการอนุรักษ์ทรัพยากรทางสังคมและเศรษฐกิจ ความยั่งยืนขับเคลื่อนในการวางนโยบายในการจัดการทรัพยากรประมงจะต้องตั้งอยู่บนฐานที่จะต้องผสมผสานและรักษาสมดุลของทั้ง 3 กระบวนการทัศน์ กระบวนการทัศน์ทางการอนุรักษ์จะเน้นไปที่ความยั่งยืนของการนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ การเสื่อมโทรมพันธุ์ของสัตว์น้ำเกิดจากการทำการประมงพาณิชย์ที่ไม่ได้รับการจัดการที่พอดี จับปูที่มีขนาดเล็ก และใช้เครื่องมือทำประมงที่ผิดกฎหมาย ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งให้มีความยั่งยืนการส่งเสริมความสำคัญในการอนุรักษ์วิถีชีวิตของชาวประมงชายฝั่งในชุมชนด้วยในการจัดการตามกรอบกระบวนการทัศน์นวัตกรรมทางสังคมนี้จะเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มชาวประมงเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐในการจัดการทรัพยากรประมง ภาคเอกชนหรือบริษัทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เหมือน “ธนาคารปูม้า” ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชนที่ต้องการจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อจะรักษาวิถีชีวิตของชาวประมงชายฝั่งตามกรอบแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ของสังคม และการดำเนินการเพื่อนำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่

สำคัญตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่นซึ่งส่งผลประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในรูปแบบของคุณภาพชีวิตที่ยืนยาวและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

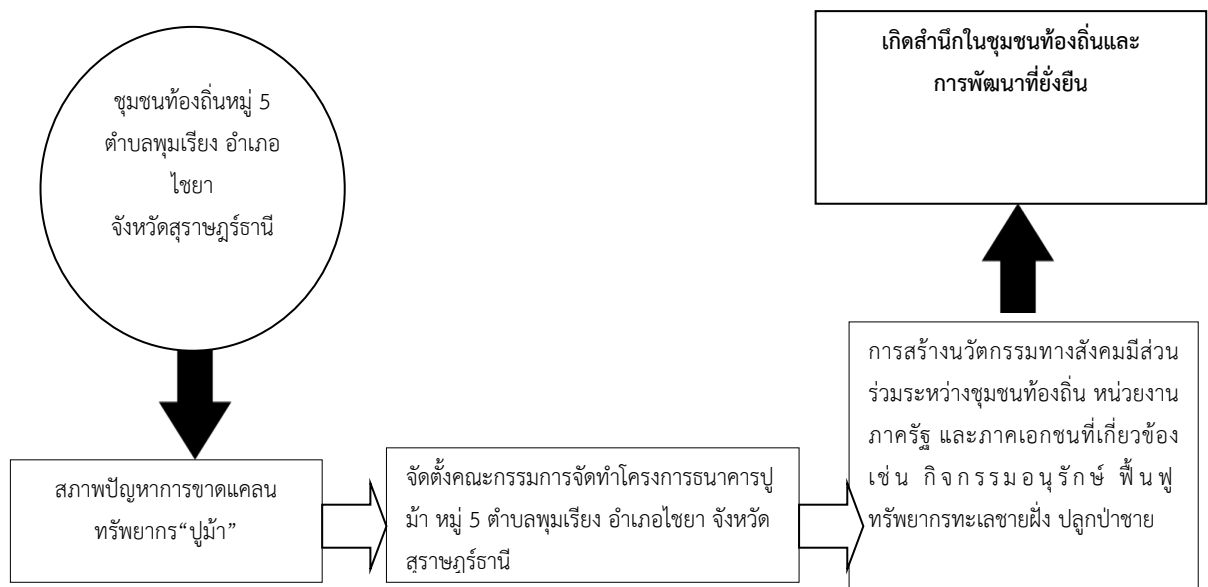
1) ชาวประมงชายฝั่งควรจัดการรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพราะกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงคือกลุ่มของชาวประมงชายฝั่ง จะช่วยให้เกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ในการก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม

2) หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องสนับสนุนการดำเนินงานของธนาคารปูม้า สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ของธนาคารปูม้าชุมชนอื่น ๆ

3) หน่วยงานราชการควรสนับสนุนทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้และชาวประมงเห็นคุณค่าของธนาคารปูม้าตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างแท้จริง การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากรอบแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างแนวทางการสร้างความยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่า ผู้สนใจอาจนำไปต่อยอดในเรื่องกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมในการสร้างจิตสำนึกสาธารณะในสังคมไทยหรือศึกษาวิธีแก้ไขอุปสรรคในการทำกิจกรรมธนาคารปูม้าอย่างยั่งยืน คล้าย ๆ กับเรื่องที่กำลังศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการมีธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การมี “ธนาคารปูม้า” ของชุมชนท้องถิ่น เป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยส่งผลในทางบวกต่อชุมชน คือ ทำให้สมาชิกที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านในนามของ “กลุ่มสัจจะปล่อยปูม้าลงสู่ทะเลไทย” เกิดจิตสำนึก ร่วมกันในการจัดการทรัพยากรประมงและเป็นผลดีต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม คือ ทำให้ทรัพยากรมีอยู่อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มีลูกปูที่จะโตเป็นลูกปูตัวใหญ่ให้ชาวประมงได้ใช้ประโยชน์ต่อไป และค้นพบรูปแบบการสร้างนวัตกรรมสังคมภายใต้กรอบแนวคิดทำให้ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการปล่อยแม่ปูลงสู่ทะเลกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ทำให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป้าหมายการพัฒนาการประมงอย่างยั่งยืนของไทยภายใต้วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 เป้าหมายที่ 14 คือ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งกระบวนการจัดทำโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี นั้นได้มีการคิดและสร้างกิจกรรมโดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วนได้ช่วยสร้างความเข้มแข็งในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลชายฝั่งบนพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาที่ยั่งยืน จนสามารถนำมาสรุปเป็นโมเดลผลของจัดทำโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 โมเดลผลของจัดทำโครงการธนาคารปูม้า หมู่ 5 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ นาคฤทธิ์. (2558). การศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนประมง
พื้นบ้าน กรณีศึกษานาการปูม้า ชุมชนคลอง อบต. หมู่ที่ 4 ตำบลบางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี. (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
กรุงเทพมหานคร. ค้นคืนจาก
http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2015/TU_2015_5705036027_4917_3695.pdf.
- กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ. (ม.ป.ป). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals :
SDGs). ค้นคืนจาก <https://thailand.un.org/th/sdgs>.
- กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ. (2555). Social Innovation: More Value Than You Can Imagine. *Executive
Journal*. 32(3), 12-15. ค้นคืนจาก
https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_12/pdf/aw02.pdf
- ไกรวัล ขวัญอ่อน พิราพร นุชประเสริฐ วิภาวี พิทักษ์กมลพันธ์ พรธวัช ขำงาม และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559).
แนวทางการสร้างความยั่งยืนของกิจกรรมธนาคารปูม้า ตำบลแหลม ผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัด
เพชรบุรี. *วารสารวิชาการ Veridian E –Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขา
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 9(1), 456-469.

- บรรเลง อินทร์จันทร์. (2559). นวัตกรรมสังคมอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น*, 2(2), 48-56.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2565). ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). *ราชกิจจานุเบกษา*, 139(258ง), 1-149.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2559). ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). *ราชกิจจานุเบกษา*, 133(115 ก), 1- 224.
- พันธุ์ศักดิ์ คงเกษตร. (19 พฤศจิกายน 2565). สัมภาษณ์.
- มฤดี สนิ และ สหรัฐ ธีระคัมพร. (2551). รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรปูทะเลอย่างยั่งยืน โดยชุมชน : กรณีศึกษาของชุมชนในเขตป่าเลนคู้กระเบน และป่าเลนปากน้ำเวฬุ จังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- ประจำปีงบประมาณ 2551. คณะเทคโนโลยีทางทะเล วิทยาเขตจันทบุรี. มหาวิทยาลัยบูรพา, จันทบุรี.
- เรวัต ตันตยานนท์. (2559). นวัตกรรมสังคม – Social Innovation. กรุงเทพมหานคร.
- ค้นคืนจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/637708>.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2543). รัตนประทีป รวมพระราชดำริเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร: ด้านสหวิชาการพิมพ์, 66. ค้นคืนจาก <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2010/20100615-rattanaprateeep-edit.pdf>
- สุธรรม กอบมณี. (19 พฤศจิกายน 2565). สัมภาษณ์.
- เส้นทางเศรษฐกิจออนไลน์. (2563). ธนาคารปูม้า พุมเรียง โมเดลต้นแบบ ปันเศรษฐกิจชุมชน คืนรอยยิ้มชาวเล-ทะเลไทย. ค้นคืนจาก https://www.sentangedtee.com/career-channel/article_158161.
- อมรศักดิ์ สวัสดิ์, สิริวรรณ หนูแข่ง, สมรักษ์ รอดเจริญ, วัชรวิทย์ รวยรื่น, เสน่ห์ รัตนสำเนียง, ธีรพงศ์ ไกรนคร, เจริญ โต๊ะอิตเต, และปิยะ แซ่เอี้ย. (2561). รายงานวิจัยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัย เพื่อการใช้ประโยชน์ในการขยายผลธนาคารปูม้าเพื่อ “คืนปูม้าสู่ทะเลไทย” ในพื้นที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- ประจำปีงบประมาณ 2561. สำนักวิชาวิทยาศาสตร์. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. ค้นคืนจาก https://inter.fisheries.go.th/eng/en_pic/202103041528541_file.pdf
- Butzin, A., Howaldt, J., Weber, M. & Schaper-Rinkel, P. (2014). *Theoretical approaches to social innovation*. A critical literature review, 79-96. Retrieved from <https://www.iat.eu/aktuell/veroeff/2014/literature-review.pdf>

- Caulier-Grice, J. (2010). Social innovation exchange. Retrieved from <http://socialinnovator.info/blog/social-innovator/what-social-innovation>.
- Charles A.T. (2000). *Sustainable Fishery Systems*. New York: Blackwell Science.
- Damanpour, F. (1991). Organizational innovation: A meta analysis effects of determinants & moderators. *Academy of Management Journal*, 34, 555-590.
- Drazin, Robert, Mary Ann Glynn, & Robert K. Kazanjian. (1999). "Multilevel theorizing about creativity in organizations: A sense making perspective." *Academy of Management Review* 24(2), 286-307.
- Edgington, N. (2010). Austin entrepreneur network. Retrieved from <http://austinentrepreneurnetwork.org/2010/01/what-is-socialinnovation/>
- FAO. (2012). Total production 1950-2010. Retrieved from https://www.fao.org/fishery/statistics-query/en/global_production.
- Gryskiewicz, S. Epstein, R. (2000). Cashing in on creativity at work. *Psychology Today*, 33(5), 62-66.
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). Social Innovation: What Is It, why It matters and How it can be accelerated. Retrieved from <https://www.youngfoundation.org/our-work/publications/social-innovation-what-it-is-why-it-matters-how-it-can-be-accelerated/>
- Nitiratsuwan, T. & Juntarashote, K. (2004). Sustainable management measures for blue Swimming crab (*Portunus pelagicus*) fishery: A case study in Sikao district, Trang province, Thailand. In Proceedings of the 12th Biennial Conference of the International Institute of Fisheries Economics & Trade (IIFET). Tokyo, Japan: Tokyo University of Marine Science & Technology. Retrieved from file://C:/Users/Acer/Downloads/337.pdf